

Vanda Markovska

Graikų mitai

PROMETĖJAS

Tuo metu dar neseniai danguje viešpatavo jaunas dievas Dzeusas, sunkioj kovoj įveikęs savo tėvą Kroną ir iš aukštybių nutrenkęs senąją titanų giminę.

Naujasis dangaus valdovas atidžiai stebėjo, kas dedasi Žemėje, būkštaudamas, kad jo valdžiai tenai nekiltų kokio pavojaus. Mat, Žemėje buvo likęs vienas nenugalėtas titanas išmintingasis Prometėjas, Japeto ir Temidės sūnus.

Po neseniai vykusių baisių grumtynių Žemė buvo tyli ir išmirusi. Tada Prometėjas ryžosi atgaivinti dykynes ir iš naujo sukurti žmonių giminę, kad toji galėtų džiaugtis žemės dovanomis. Jis paėmė molio gniužulą, suvilgė jį šaltinio vandeniu, suminkė savo dieviškais pirštais ir nulipdė žmogų. Titano prašoma, Atėnė įkvėpė žmonių kūnams gyvybę.

Tačiau silpni ir menki buvo tie pirmieji Prometėjo žmonės. Žiūrėjo, bet nieko nematė, klausė, bet nieko negirdėjo; bejėgiai ir susnūdę jie lyg vaiduokliai slankiojo po jauną Žemę, neįstengdami įminti josios paslapčių. Jie nieko nenučiuokė apie darbo įnagius, nemokėjo tašyti akmenų ir iš molio degti plytų, taip pat iš medžių rėsti trobų. Nelyginant akli termitai, jie glaudėsi po žemėmis, tamsiuose, drėgnuose uolų urvuose. Naktimis tie žmonės stiro nuo šalčio ir drebėjo, išgirde girioje gūdžiai staugiant laukinius žvėris. Jie dar nebuvo patyrę, kas toji karšta ugnis, neišmanė, kaip lydyti ir kalti metalą.

Šit kodėl dieną naktį suko galvą Prometėjas, kaip pagelbėti žmonėms, kuriems jis suteikė gyvybę. Išmintingai titano vedami, bendro darbo suvienyti,

žingsnis po žingsnio atskleidami gyvenimo paslaptis, pamažu jie kilo į aukštesnę buities pakopą.

Bet išdidusis Dzeusas nusprendė žmonių giminę atimti iš Prometėjo valdžios. Tada jis sušaukė visus žmones būrin, kur nurodė ir apskelbė jų teises ir pareigas naujiesiems dangaus valdovams. Už tai pažadėjo malonę ir globą, kad nuo tol įsiviešpatautų teisinga dievų ir žmonių sąjunga.

Susirinkimo dieną prie aukuro pasirodė Prometėjas. Kaip žmonių giminės tėvas ir gynėjas, jis bijojo, kad dievai už savo globą neužkrautų žmonėms ant pečių per didelės naštos. Norėdamas juos apsaugot, išmintingasis titanas ryžosi imtis apgaulės. Kai visi dievai suėjo prie aukuro ir žmonės sustojo aplinkui, jisai žengė į priekį, užmušė aukai didelį jautį, nulupo jam odą, aštriu peiliu perrėžė pilvą, išvertė vidurius ir padalijo skerdieną į dvi nelygias dalis. Vienoj aukuro pusėj padėjo geriausius mėsos gabalus, lajų ir viską suvyniojo į gyvulio odą, o kitoj kaulus ir vidurius dailiai apdėjo lajaus gumulais. Viską slaptomis sutvarkęs, grįžo jisai pas Dzeusą, kad tas pasirinktų sau auką: kurią gyvulio dalį parodys, tą žmonės dievams ir aukos lig pat pasaulio pabaigos.

Kairėje aukuro pusėje tematydamas odą ir mažumą mėsos, o kitoj baltą, gardų lajų, Dzeusas pasirinko dešinę dalį. Kaip jis nustebo ir užsirūstino, po plonu lajaus sluoksniu radęs plikus kaulus ir kruvinus jaučio vidurius. Pyktis aptemdė jam veidą.

O Prometėjas džiaugėsi apgavęs nekenčiamus dievus, kurie smurtu paveržė jo protėvių sostą

ir dabar norėjo užvaldyti mylimiausią jo kūrinį – žmogų. Tos klastos dėka nuo šiol žmonės dievams atnašaus tik gyvulio kaulus ir vidurius, o patys pasiims mėsą ir lajų.

Ižeistas ir įtūžęs Dzeusas nusprendė rūščiai nubausti akiplėšą, drįsusį taip apgauti dievų ir žmonių valdovą. Norėdamas kuo labiau įskaudinti titaną – juk žinojo, kaip jis myli žmones, – Dzeusas nebedavė jiems ugnies dovanos, paskutinės ir didžiausios malonės, kurią troško savo kūriniams suteikti Prometėjas.

Tatai matydamas, Prometėjas ryžosi žmonėms gauti ugnį prieš Olimpo valdovo valią. Vieną naktį jis nusikirto ilgą alyvmedžio šaką ir slapta prisigavo prie Helijo, saulės dievo, vežimo. Ugnies žirgai daužė kanopomis žemę, žerdami auksines kibirkštis, kurios nušvietė tamsią dangaus bedugnę. Jie nekantriai laukė Aušros rausvaporštės, kad galėtų leistis kelionėn aplink dangų. Ryški pašvaistė nutvieskė vežimą. Prometėjas prikišo alyvmedžio šaką prie ratų ašies; sausas medis bemat užsiplieskė, linksmai sutraškėjo, ir titanas patyliukais, kaip ir čion atsigavęs, paliko Helijo arklides.

Su liepsnojančiu deglu rankoje Prometėjas nužengė į Žemę ir uždegė joje pirmąjį ugniakurą.

Tuomet žmogus ir patyrė, kaip gera prie liepsnojančio laužo, nuo tol galėjo pasitaisyti karšto valgio, maitintis ne vien žalia mėsa ir šaknimis. Jis paliko niūrų urvą giliai po žeme ir susirentė erdvią trobą paviršiuje ir saulėje. Vakaraus visur galėjai matyti virpančius liepsnos žiburėlius, žmonės ištiesė šalčio sugniaužtus pečius, ir nuo tol giriose traukdavosi jiems iš kelio laukiniai žvėrys, o išdrįsusius priartėti prie sodybų nuvaikydavo su liepsnojančiais deglais.

Gerasis titanas, žmonių bičiulis, išmokė juos menų visokių, atvėrė daugelį dangaus ir Žemės paslapčių, prijaukino laukinius žvėris, kad tie žmogui padėtų, pamokė, kaip dirbti žemę ir išsiauginti auksinių grūdų. Parodė jiems, kur glūdi žemės gelmėse ligi tol nežinomi metalai – varis, sidabras ir auksas.

Olimpo valdovas net sudrebėjo ir pykčio, pamatęs šventąją ugnį degant Žemėje. Ir vėl, norėdamas nubausti Prometėją, pirmiausia Dzeusas siuntė nelaimę jo mylimiems žmonėms. Liepė jis ugnies dievui Hefaistui, pagarsėjusiam savo kalvystės menu, nulipdyt iš žemės ir vandens dailios mergaitės statulą. Netrukus meistras ir nulipdė neregėto grožio statulą, kuriai Dzeusas savo valia įkvėpė gyvybę. Prometėjo priešininkė Atėnė – mat ji titanui išminties pavydėjo – mergaitę išmokė austi ir siuvinėti, charitės jos galvą apgaubė baltu, skaidriu šydu ir uždėjo dieviško grožio gėlių vainiką, Hermis suteikė jai sąmojo ir iškalbos, o Kipro valdovė Afroditė – savo neapsakomo žavesio.

Toji moteris buvo pavadinta Pandora, o tai reiškia: visų apdovanotoji. Kai darbas buvo atliktas, Pandora, švelniai šypsodama pro skaidrų šydą, atsistojo vidur Olimpo puotų salės ir savo gražumu netgi dievus apakino. Hermis paėmė ją už rankos ir nuvedė iš dangaus Žemėn. Čia jis padavė mergaitei dailiai apkaltą ir išraižytą stebuklingą skrynelę, o paskui liepė eiti į garbingo ir geraširdžio Epimetėjo, Prometėjo brolio, namus. Bet prieš palikdamas ją, dievų pasiuntinys Dzeuso vardu prigrasino neatvožti skrynelės dangčio.

Epimetėjas net žado neteko, savo namuos išvydęs nežemiško grožio Pandorą. O kai mergaitė pasakė atėjusi pasveikinti dievų ir žmonių tėvo vardu, šeimininkas priėmė ją su džiaugsmu ir pasididžiavimu. Veltui jį perspėjo Prometėjas nepasikliauti nežinoma dievų dovana – jisai numanė čia esant klastą;

apžavėtas gražuolės Dzeuso pasiuntinės, Epimetėjas užmiršo viską ir galų gale paėmė ją už pačią.

Bet neilgai truko jo laimė.

Aikštingoji Pandora netvėrė smalsumu ir kasdien meldė Epimetėją atidaryti slėpiningą paaukuotą skrynelę ir parodyti, kas jos viduj. Ilgai spyriojosi Epimetėjas, persergėtas savo brolio, bet vieną dieną nusileido pačiai, ir abu drauge atvožė skrynelės dangtį.

Tačiau tą patį mirksnį juodu atšoko nustėrę. Iš tos skrynelės ėmė lįsti nuodingos gyvatės, šliužai, skorpionai, šlykštūs didžiuliai vorai, bjaurūs ropliai, kurių įkandimas mirštamai, ir šnypšdami išsklido po visą Žemę.

Ūmai iš skrynelės dugno ėmė kilti lengva kaip rūkas, neapsakomai daili moteriškė. Tai buvo Viltis. Tačiau Pandora, išgirdusi Dzeuso kuždesį, greitai pribėgo ir užtrenkė dangtį, amžinai užvoždama Viltį.

Tuo metu iš nelemtos skrynelės pasprukusios nuožmios ligos, drugiai ir kita bjaurastis ėmė nuodyti lig tol sveiką žmonių ir žvėrių kraują. Kančios amžinai įsikūrė žemėje, jūroje ir ore, o mirtis virš viso pasaulio išskleidė savo juodus sparnus.

Bet tuo nesibaigė Dzeuso kerštas.

Jisai pasišaukė Hefaistą ir liepė jam sugauti ir grandinėmis sukaustyti Prometėją. Nenorom pakluso Hefaistas tėvo įsakymui, tačiau priešintis jam

neišdrįso. Hefaisto tarnai Kratas ir Bija (Jėga ir Prievarta) nutempė titaną skitų dykumon ir ten prikaustė grandinėmis prie uolos Kaukazo kalnuose.

Ir pakibo Prometėjas virš prarajos ant plikos sueižėjusios uolos, kur negalėjo nei kelių sulenkti, nei akių sumerkti ir bent sapne rasti atilsį. Tačiau veltui jį meldė Hefaistas, sujaudintas titano žiauraus likimo, veltui prašė nusilenkti dievų tėvo valiai, prisipažinti klydus ir padaryti galą savo kančioms. Nepalenkiamas Prometėjas ant uolos kentė baisius skausmus, tačiau nenorėjo išsižadėti žmonių giminės meilės ir maldauti Olimpą pasigailėjimo. Matydamas to nenuolankaus pasmerktojo didybę, Dzeusas liepė ereliui kas dieną draskyti Prometėjui kepenis, o tos turėjo nuolatos stebuklingai užgyti.

Vėjas ir audra, jūra, žemė ir saulė buvo jo kančių liudininkai. Niekur aplinkui nebuvo girdėti žmogaus balso. Tylą trikdė vien šniokščiančios bangos, krintantys akmenys ir kraupus kalnų erelių riksmas. Nelaimingojo kankinio kūną svilino karšti saulės spinduliai. Baisus troškulys kamavo jį dieną naktį, ir tik atūžęs gailestingas lietus kartais pavilgydavo jo sukepusias lūpas.

Ir šitaip turėjo tęstis amžius. Prometėjo kančios galėjo baigtis tik tuomet, kada koksai nemirtingasis savo noru už jį sutiks eiti Tartaran.

Kartą jūros pakrante ėjo Heraklis, jisai traukė į vieną iš daugelio savo žygių. Staiga išgirdo ką dejuojant: apsidairė aplinkui ir iš tolo pamatė ant uolos prikaltą milžinišką Prometėją, o šalia piktą erelį, draskantį jam kepenis. Siaubo pagautas, didvyris įtempė lanką ir paleido strėlę, kuri mirštamai pervėrė kraugerį paukštį. Ir priėjo tuomet Heraklis prie titano uolos.

– Šlovė tau, didis viešpatie! – tarė jis. – Tavo lemtis išsipildė. Pasibaigė tavo kančios. Dievų kerštas išblėso prieš tavo narsumą! Aš tave išvaduosiu.

Sulig tais žodžiais jis smogė kuoka, sudaužė kaustančias titaną grandines ir jį paleido.

O garbingasis kentauras Chironas, kuris buvo nemirtingas ir kentė neapsakomas kančias netyčiomis Heraklio sunkiai sužeistas, sutiko savo noru eiti į Hadą, į palaimintus Eliziejaus laukus; šitaip buvo išpildyta Dzeuso valia. Į Olimpą grįžęs titanas neužmiršo žmonių giminės, gyvenančios Žemėje, ir nuo tol tapo jos geriausiu globėju ir gynėju.